

Proprietatea bisericească și mănăstirească din Oltenia după 1864

Dr. Cauc Dumitru
caucdumitru02@yahoo.com

Contestată în cercurile politice internaționale înainte și după promulgare, legea secularizării averilor mănăstirești va fi apreciată diferit și de către segmentele societății românești. Dacă unii au văzut în lege o afirmare puternică a autorității tânărului stat român, care a adus în patrimoniul public o însemnată suprafață din teritoriul țării, alții, îndeosebi mediile eclesiastice au văzut în lege o lovitură dată vieții mănăstirești.¹

Având un rol determinant în constituirea proprietății statului, legea secularizării averilor mănăstirești a fost gândită diplomatic și politic ca una din soluțiile cele mai viabile în rezolvarea, în perspectivă, a problemei proprietății rurale. Dorind o lege agrară care să satisfacă toate grupările politice, dar care să vină și în întâmpinarea dorinței arzătoare a țărănimii clăcașe, Cuza și guvernul Kogălniceanu au văzut în secularizare o imensă posibilitate de constituire a domeniilor statului pe care vor fi împroprietăriți zeci de mii de țărani, care nu au putut primi pământul necesar pe proprietățile ce au făcut obiectul legii rurale din 1864.

În plan politic Cuza rezolva două probleme delicate: da satisfacție grupărilor radicale care susțineau realizarea întocmai a programului pașoptist, dar, în același timp, nu irita prea mult grupările conservatoare, care vedeau în viitoarea lege rurală o lovitură dată bazei lor economice.

Cu ocazia punerii în aplicare a legii rurale din 1864, comisiile însărcinate cu delimitarea loturilor țărănești vor consemna în procesele verbale dese situații în care, neavând suficient pământ pe proprietățile particulare unde-i găsisse legea, țărani primeau pământ pe fostele domenii eclesiastice, alcătuiind la promulgarea legii, domeniile statului.

Datele arhivistice arată un număr mare de țărani care-și găsesc rezolvată problema pământului pe fostele proprietăți eclesiastice. Ca relevanță prezentăm numărul țăranilor împroprietăriți pe câteva moșii mănăstirești din județul Gorj². Pe 8 moșii ale mănăstirii Tismana au fost împroprietăriți 1473 de țărani (Godinești - 259, Cîlcești - 211, Mogoșani - 81, Tismana - 272, Peștișani - 143, Bîlta - 214, Ceauru - 171, Pocuia - 182). Pe 4 proprietăți ale mănăstirii Motru au fost împroprietăriți 867 de țărani (Ionești - 312, Iliești - 115, Brănești - 302, Murgești - 138). Documentele vremii arată că împroprietărirea țăranilor pe fostele proprietăți mănăstirești s-a desfășurat în condiții mult mai bune decât pe proprietățile particulare.

Foarte rare au fost contestațiile în cazul acestora și au ținut mai mult de chestiuni procedurale sau de calitatea pământului.

Rămăsă ca o problemă nerezolvată la 1864, împroprietărirea însurășilor va capta puternic atenția opiniei publice românești. Cum o altă atacare a proprietății particulare nu se întrevădea, soluția nu putea fi decât împroprietărirea acestora pe fostele proprietăți eclesiastice, care acum alcătuiau întinsele domenii ale statului.

¹În 1906, Athanasie Mironescu, Episcopul Râmnicului Noului Severin da legea pe seama nesăbuiinței egumenilor greci, socotind că „secularizarea mănăstirilor a fost inevitabilă”, în *SF. Episc. a Eparhiei Râmnicului Noului Severin*, Buc., 1906, p. CIX

² Arh. St. Tg-Jiu, Prefectura județului Gorj, dos. 2-4 / 1864

Referindu-se la această arzătoare dorință a unei însemnate părți din țărănimea română, Kogălniceanu, într-un patetic discurs parlamentar arăta că avântul soldaților români pe câmpurile de luptă din Balcani a fost însuflețit și de promisiunea împrumutării însurăteilor „...acest magic cuvânt a încurajat pe acești soldați ca, cu entuziasm, să meargă de două, de trei ori la asalt”³. La rândul lui C. A. Rosetti spunea că împrumutarea însurăteilor „este pentru dânșii un drept câștigat, iar pentru guvern o datorie de împlinit”⁴.

Statisticile indică cifra de 48000 de țărani împrumutați la 1878 pe domeniile statului.⁵ Între județele Olteniei cu cel mai mare număr de însurăteii împrumutați la 1878 se află Doljul cu 2906, care au primit 15678 ha și 5384 m², urmat la mare distanță de Vâlcea, cu 281 țărani, care au primit 991 ha și 3896 m² și Gorjul cu 171 țărani, ce au primit 702 ha și 1812m².⁶ De remarcat este faptul că cei împrumutați la 1878 pe fostele proprietăți ecleziastice din județul Dolj reprezentau 9,14% din totalul țărănilor împrumutați prin legea rurală de la 1864.⁷

Secularizând proprietatea ecleziastică și constituind pe baza acesteia domeniile statului, Cuza și guvernul Kogălniceanu au contribuit substanțial la schimbarea structurii proprietății rurale. Dispăruse, ca urmare a secularizării, marele domeniu mănăstiresc. Îi luase locul marele domeniu al statului. Legea rurală de la 1864, urmată de cea din 1878 și de legile de vânzare a pământurilor din domeniul statului au contribuit la stabilirea unor noi raporturi de proprietate și, implicit, la modificări ale structurii sociale.

Analiza proprietății ecleziastice din Oltenia de după 1864 trebuie să țină seama de analiza evoluțiilor constatate în relațiile de proprietate din România între cele două mari reforme agrare.

Este certă constatarea politicianilor și economiștilor vremii că legea secularizării averilor mănăstirești și legile legate de proprietatea rurală n-au reușit să dea țărănimii statutul social și economic, care să le permită progresul scontat. În urma acestor reforme marea proprietate funciară particulară rămânea dominantă și alături de proprietatea de stat și a bisericii deținea 85% din suprafața arabilă, de fânaț și pădure a țării, în timp ce totalitatea țărănilor beneficiau doar de 15% din această suprafață⁸.

Deși în mâna țărănilor intraseră 1765000 ha prin împrumutarea din 1864 și cea din 1878 (împrumutarea însurăteilor), la care s-au adăugat cele 774600 ha din domeniile statului, vândute țărănilor în loturi de câte 5 ha și 30000 ha vândute în loturi de câte 10 ha, marea proprietate funciară, particulară și de stat deține aproximativ 4,6 milioane ha (din totalul celor 4,5 – 4,6 ha).

Sporul demografic, diviziunea proprietății rurale prin moștenire, vinderea micilor proprietăți din diverse motive, statutul socioeconomic incert, toate au condus la o deposedare de pământ a țărănilor, spre straturile inferioare. Așa se explică de ce între 1864 și 1905 numărul țărănilor lipsiți de pământ s-a ridicat la aproximativ 400000⁹. În județul Gorj la 1864 erau 1176 gospodării țărănești fără pământ (3,2 %),

---

³ xxx *Progresul economic în România*, București, 1977, p. 122

⁴ *Ibidem*, p. 123

⁵ Dan Berindei, *Istoria românilor*, Edit. Enciclopedică, București, 2003 vol VII, Tom. I, p. 602

⁶ D.C. Sturdza – Secheeanu, *Acte și Legiuri privitoare la chestia țărănească*, seria 1, vol. II, p. 886-887

⁷ *Ibidem*, p. 887

⁸ *Ibidem*, vol. VII, Tom. II, p. 88

⁹ *Ibidem*, p. 86

iar în 1905, 2262 gospodării, (4,9%), în Vâlcea, de la 2197 în 1864 (4,9%) s-a ajuns la 2729 în 1905 (6,7%)¹⁰.

Dacă asupra mării proprietăți funciare particulare și de stat și asupra proprietății țărănești economiștii și politicienii vremii s-au întrecut în analize, dezbateri și alcătuirea unor politici structurale, proprietatea ecleziastică după 1864 n-a captat decât tangențial și ne semnificativ atenția opiniei publice. Una din cauze ar fi aceea că, după secularizare, cea mai mare parte a proprietății ecleziastice alcătuia domeniul statului; ceea ce a rămas în posesia așezămintelor religioase era infim de ne semnificativă și nu avea ca atare, un impact major asupra structurii socioeconomice.

De altfel atenția opiniei publice a fost mai mult captată de legile bisericești, care trebuiau să clarifice statutul slujitorilor cultului și să imprime vieții religioase un curs ascendent, ca o garanție a sporirii stării de moralitate a poporului. Însăși domnitorul Cuza a considerat legile din domeniul vieții ecleziastice ca o necesitate a modernizării instituționale.

Aceste legi au fost: Decretul pentru înființarea unei autorități sinodale pentru afacerile religiei române (1864), Decretul organic pentru reglementarea schimei monahicești (1864), Legea comunală (1864), Legea pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți în România (1865). Ultima dintre legi a provocat mari controverse în societatea românească, acest episod fiind cunoscut în istoria bisericii române ca „lupta pentru canonicitate”.

Ca și în cazul legii de secularizare, Cuza a avut alături cvasitotalitatea factorilor responsabili, mitropolit, episcopi, oameni politici, preoți și laici, care considerau că biserica română s-a bucurat întotdeauna de independență față de Patriarhia de la Constantinopol și că legile bisericești nu făceau decât să sancționeze o stare deja existentă¹¹. Aceeași apreciere pozitivă a primit și legea comunală prin care starea civilă era trecută în seama primăriilor¹².

Legile bisericești vor reține și în anii următori atenția factorilor politici care se vor concentra asupra problemelor financiare legate de susținerea cultului ortodox. Dacă prin adresa nr. 21446/1864 Ministerul Cultelor stabilea numărul protopopilor și sumele alocate, prin „Legea organică pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți, cum și a constituirii Sfântului Sinod al Sfintei Biserici autocefale ortodoxe române” se statuau potrivit canoanelor poziția protopopilor, relațiile ierarhice, indemnizațiile, competente.

Această lege, precum și legea agrară de la 1864, care dăduse bisericilor parohiale câte 8,5 ha de pământ, trebuiau să confere bisericii un statut propriu, asigurându-i atât partea materială, cât și cea spirituală. Cum prin Legea comunală a lui Cuza întreținerea clerului și a bisericilor trecuse în sarcina comunelor era previzibilă o degradare a vieții religioase. Primăriile, care se confruntau ele însăși cu mari probleme financiare ori nu dădeau nimic, ori plăteau sume derizorii, încât preoții se întrețineau doar din slujbe și din pământurile bisericilor, acolo unde erau¹³.

Transferul responsabilităților către comunitățile rurale și urbane nu a avut efectul scontat, slujitorii cultului și consiliile bisericești acuzându-se reciproc de proasta gestionare a proprietăților bisericești. Proprietatea mănăstirească era infimă¹⁴.

¹⁰I. Adam și N. Marcu, *Studii despre dezvoltarea capitalismului în agricultura României*, vol. I, București, 1956, anexa 3.

¹¹C.C. Giurescu, *op.cit.*, p.339

¹²Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii ortodoxe române*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1996, ed. a IV-a, p.377

¹³M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 386

¹⁴Sf. Episcopie a Eparhiei Râmnicului Noului Severin, *op. cit.*, p. CXX-CXXI

Documentele de arhivă, coroborate cu însemnările unor călători pe urmele așezămintelor de cult de la sfârșitul secolului al XIX-lea, relevă o degradare continuă a vieții materiale a slujitorilor cultului, dar și o ruinare a multor edificii. După secularizare mănăstirile din județele Olteniei dispuneau de pământ și bunuri foarte puține, ce rareori mai permiteau întreținerea în bune condiții a construcțiilor avute. Proprietățile ce erau lăsate stabilimentelor mănăstirilor din Oltenia erau.¹⁵

Mănăstirea (Schitul)	Denumirea proprietății	Comuna	Venituri anuale și arenda
Bistrița	O vie cu 12 pogoane 1 pogon pământ slobod o casă un teasc două bute	Târgu Drăgășani	1000
	O vie de 4 pogoane părăsită și nelucrată de 3 ani O pădure de 4 pogoane	Mitrofani	10000
	O ogradă de pruni de 6 pogoane	Titireciu	80
	O livadă și ogradă de pruni de 4 pogoane	Brădești	50
	Ogradă de pruni de 4 pogoane Un grajd și obor de vite	Costești	50
	2 grădini de 4 pogoane	Costești	50
Arnota	0 moară făcăi cu o roată	Costești	Venit 5000 lei Arenda 1000 lei
	Vie de 6 pogoane și jumătate și loc slobod O casă veche și un lîn	Târgu Drăgășani	Venit 4000 lei Arenda 250 lei
	Vie de 3 pogoane Loc slobod de ½ pogon	Prudeni	Arenda 30 lei
	Vie părăsită de un an de 4 pogoane	Prudeni	Arenda 50 lei
	Grădină 4 pogoane în jurul mănăstirii O grădină de zarzavat de un pogon și ½	Costești Dobriceni	Arenda 50 lei Arenda 50 lei
Cozia	O vie de 14 pogoane 2 pogoane arătură 3 pogoane loc slobod cu măracinișuri o casă veche un șopron	Grădești	Venit 2500 lei Arenda 500 lei
	2 grădini cu pomi și zarzavat de 11 pogoane	Călimănești	Arenda 346 lei
	Loc de 3 pogoane și un grajd, 2 case, 2 șoproane în fața mănăstirii	Călimănești	Arenda 346 lei
	10 pogoane izlaz lângă mănăstire	Călimănești	Arenda 12 lei
Govora	O vie de 10 pogoane Un șopron părăsit Lin vechi, doagă veche, 2 bute, un teasc, 2 putini, un hârdău loc slobod de 3 pogoane și ½	Drăgășani	Venit între 3000 lei și 20000 lei Se poate arenda la 400 lei
	O vie de 10 pogoane și ½ Loc slobod de 6 pogoane, un crâng și pădure Un șopron de lemn, un șopron de piatră	Călina	Venit 2500 lei Arenda 200 lei
	O vie de un pogon, părăsită Un pogon livadă cu pruni	Inătești	Venit anual până la 60 lei
	4 pogoane livadă	Inătești	Veni până la 110 lei
	8 pogoane grădină de zarzavat în curtea mănăstirii	Govora	Venit până la 99 lei
Episcopia Râmnicului	O vie de 44 pogoane. Un pogon loc slobod și crâng un pogon. Casă de ședere cu pivniță de zid, un teasc și două bute	Drăgășani	Venit 15000 lei Arenda 5000 lei
	O vie în Mahalaua Cetățuia de 24 pogoane	Mahalaua Cetățuia	Arenda 700 lei

¹⁵Arh. Sf. Râmnicu Vâlcea, *Fond Prefectura Vâlcea*, D 32 / 1864, f 204 – 205

Căluu	Vie de 6 pogoane părăsită Loc slobod de 2 pogoane	Drăgășani	Arenda 150 lei
Schitul Mărculești	O vie de 4 pogoane, șopron vechi, o casă de ședere	Drăgășani	Venit 15000 lei și arenda 1500 lei împreună cu cele din Sutești
	O vie de 7 pogoane, un pogon loc slobod, o casă de ședere. Un șopron vechi, o cramă de bârne, un teasc	Sutești	
Jitianu (Doj)	O vie de 15 pogoane și ½, ½ pogon loc slobod, o casă de ședere, un șopron	Gușoieni și Amărăști	10000 lei venit și arendă 600
Schitul Șerbănești Morunglav	O vie de 12 pogoane, 2 pogoane loc slobod, O grădină de 2 pogoane cu pruni, o ogradă de arătură de 3 pogoane, o moară cu o piatră care nu funcționează	Ștefănești	Venit 5000 lei Arenda 500 lei
Hurezu	O vie de 5 pogoane roditoare 2 pogoane și ½ pădure o casă de ședere un șopron	Isvoru	Venit 5000 lei Arenda 200 lei
	O vie de 4 pogoane. Un loc de ședere în jurul viei. O casă	Fumureni	Venit 4000 lei Arenda 150 lei
	O vie de 2 pogoane și ½ lucrată ½ pogon de livadă un șopron	Nemoiu	Venit 3000 lei Arenda 100 lei
	O vie de 9 pogoane, 2 pogoane livadă, 4 pogoanepădure, o vie împrejmuită, o casă de ședere, un șopron, 2 linuri, un teasc	Sutești	Venit 10000 lei Arenda 500 lei
	O vie de 14 pogoane roditoare, o livadă de 3 pogoane și ½ cu pădure mărunță	Crețeni	Venit 15000 lei Arenda 500 lei
	O vie de 14 pogoane	Valea Răii	Venit 1500 lei
	O grădină de 3 pogoane, o grădină în fața mănăstirii de 13 pogoane și 30 stânjani	Romani	Arenda 126 lei
	O grădină în fața mănăstirii de 2 pogoane, un loc cu pomi și florărie în fața mănăstirii, un loc pășune de 7 pogoane	Romani	Arenda 303 lei
	O grădină cu eleșteu de 4 pogoane împrejmuită cu zid	Romani	Arenda 163 lei
	O moară cu făcăi	Romani	Arenda 315 lei
	O casă cu 4 camere	Romani	Arenda 126 lei
	36 pogoane izlaz	Romani	Arenda 1570 lei
Dintrunlemn	2 grădini de 6 pogoane în incinta mănăstirii	În incinta mănăstirii	Venit 189 lei
	O casă de ședere	Romani	Chiria ca la 300 lei
Surpatele	O vie de 8 pogoane, o casă un teasc, un șopron	Sutești	Venit 10000 lei Arenda 500 lei
	O vie de 8 pogoane, un pogon de livadă, un șopron, o grădină cu pruni de 5 pogoane	Călina	Arenda 251 lei
	O grădină de 7 pogoane lucrătoare	Surpatele	Chiria pogonului 10 Șfanți
Mănăstirea Mamu	O vie de 11 pogoane și ½, o casă de ședere, un șopron, un teasc, o butie plină cu țuică	Lungești	Venit 10000 lei Arenda 500 lei
Sărăcinești	O vie de 3 pogoane	Crețeni	Arenda 200 lei
	O grădină de zarzavat de 4 pogoane în care sunt și pomi	Sărăcinești	Arenda 100 lei

Asemănătoare este și situația mănăstirilor și schiturilor din celelalte județe ale Olteniei.

În județul Gorj existau în 1864 două mănăstiri și cinci schituri. Proprietățile deținute de acestea după actul secularizării sunt:¹⁶

1. Mănăstirea Tismana
  - 5 pogoane de grădină, în jurul mănăstirii;
  - o moară cu 4 făcăi în Gura Văii și „ceirul ei ca 5 pogoane”
  - o vie de 5 pogoane la Cornet;
  - pomii din jurul mănăstirii.
2. Mănăstirea Polovragi
  - o grădină de 6 pogoane, în jurul mănăstirii;
  - două locuri, de 6 pogoane, foarte slab productive.
3. Schitul Crasna
  - în curtea mănăstirii un pogon.
4. Schitul Strâmba
  - o grădină de zarzavat de un pogon;
  - o vie în Dealu, de 3 pogoane;
  - o grădină, în jurul mănăstirii de 2 pogoane.
5. Schitul Lainici
  - 5 pogoane de grădină și pomi, în jurul mănăstirii.
6. Schitul Cioclovina
  - 8 pogoane, pământ de cultură, pășune și pomi.
7. Schitul Locuri Rele¹⁷
  - 6 pogoane în moșia Porceni.

În județul Mehedinți mai funcționau trei mănăstiri: Baia de Aramă, Strehaia și Topolnița. Gura Motrului se desființează. Proprietățile deținute de acestea erau:¹⁸

1. Mănăstirea Baia de Aramă
  - 5 pogoane de pământ în jurul mănăstirii.
2. Mănăstirea Strehaia
  - 5 pogoane de pământ de cultură, în jurul mănăstirii.
3. Mănăstirea Topolnița
  - nu are nici un fel de proprietate.

După secularizare, în județul Dolj mai ființau mănăstirile Bucovăț, Jitia, Țânțăreni, Sadova și Segarcea.

Mănăstirea Sadova dispunea de următoarele proprietăți:¹⁹

- o ogradă cu pruni și meri de 3 și ½ pogoane;
- 12 pogoane „bune pentru ceairu, arătură și grădină”;
- un loc cu sălci;
- 30 pogoane de pământ lângă mănăstire, nelucrate;
- O baltă.

O situație mult mai grea avea mănăstirea Segarcea care nu a putut să obțină nici grădina din jurul mănăstirii.

---

¹⁶ *Ibidem*, dos. 223 / 1892, f. 62

¹⁷ *Ibidem*, dos. 268 / 1898, f. 4-5

¹⁸ Arhivele Episcopiei Râmnicului Noul Severin, *Episcopia*, dos. 48 / 1875, f. 61

¹⁹ *Ibidem*, f. 74

Într-o informare către Sfânta episcopie a Râmnicului - Noului Severin, îngrijitorul bisericii Segarcea se plângea „că încă de la secularizare venituri mănăstirești nu mai posedă această sfântă mănăstire, nici un loc de grădină ori ceaie sau vie și nici o ogradă în vatra sa”. Acesta mai solicită ca pe viitor „să aibă măcar o grădină pe care am stăpânit-o în trecut și care este în apropiere de zidul bisericii în întindere de 2 pogoane și una livadă sau ceairuri afară de comună numită la Valea Rea ca la 7 pogoane”²⁰.

Dintre mănăstirile oltene care după 1864 au rămas cu mari averi se disting Horezu și Frăsinei.

Mănăstirea Horezu a rămas cu o avere considerabilă, proprietatea funciară fiind de 125 pogoane, parte din ea închisă²¹.

Mănăstirea Frăsinei, reconstruită de episcopul Calinic Cernicanul între anii 1860 – 1864 a beneficiat de grațiile domnitorului Cuza, care i-a lăsat neatins proprietățile. Într-o scrisoare din 19 noiembrie 1864 Cuza îi scria episcopului Calinic următoarele: „am văzut ce-mi scriți despre schitul Frăsinei, pe care mi-arătați că într-un simțământ de religiozitate, din propriile Prea Sfinției Voastre, mijloace l-ați ridicat din ruina în care se afla. Eu lăudând o asemenea faptă de pietate și spre a vă exprima mulțămirea mea, am ordonat ministrului meu de Culte, a lua convenitele măsuri pentru a vă satisface dorința ce-mi exprimați în privința schitului Frăsinei”²².

După secularizare, mănăstirea Frăsinei își păstrează cele 300 de pogoane, dintre care 100 „aduse în stare de cultură”.

Secularizarea averilor mănăstirești a însemnat pentru majoritatea mănăstirilor oltene o scădere considerabilă a veniturilor care s-a răsfrânt apoi asupra vieții de cult, cele mai multe lăcașuri căzând în ruină sau semiruină.

Pentru a nu aduce vieții de cult o și mai grea atingere mănăstirile și schiturile, ca și bisericile de mir vor primi pământ prin legea agrară din 1864. Astfel au primit câte 7 ha de pământ Gura Motrului, Strehai, schitul Dobrușa, Bucovățu, Jitia etc²³.

Documentele menționează îngrijorarea reală manifestată de îngrijitorii așezămintelor religioase față de degradarea continuă a vieții mănăstirești. Îngrijitorii acestora se arată nemulțumiți de faptul că proprietățile care sunt chiar „sub zidurile mănăstirilor” sunt arendate de stat și nu sunt lăsate în seama mănăstirilor respective. La 4 aprilie 1875 îngrijitorul schitului Troianu din Vâlcea constata cu deplină amărăciune că „pe seama acestui schit nu este lăsat nici un petec de loc și chiar nici drumul pentru a merge la Sfânta Biserică căci toate locurile ce le are împrejur, de fânețe, sunt arendate de stat”. De aceea solicită „un spațiu de pământ pentru a se cultiva de slujitori”²⁴. De lipsa proprietăților și de greutățile pe care le întâmpină chiar în întreținerea și reparația clădirilor, se plâng și îngrijitorii de la mănăstirea Polovragi și de la schiturile Locuri Rele și Cioclovina, din județul Gorj²⁵. La rândul său, superiorul schitului Lainici cere Episcopiei să lase pe seama schitului cele 5 pogoane din jurul său „care acum sunt arendate de stat”²⁶.

Constatând că suprafețele pe care le au nu le asigură satisfacerea nevoilor de cult, superiorii mănăstirilor încearcă să obțină vechile delnițe, de lângă mănăstiri, pe care statul le arenda. În 1875, superioara mănăstirii Dintrunlemn cerea ca pe lângă

²⁰ *Ibidem*, f. 75

²¹ *Anuarul pe anii 1921 – 1925*, Ep. Râmnicului Noului Severin, București, 1924, p. 627

²² *Sf. Episcopie a Eparhiei Râmnicului...*, op. cit. p. 164

²³ xxx *Viața bisericească în Oltenia*, op. cit. p. 886 – 887

²⁴ Arhivele Episcopiei Râmnicului, *Episcopia*, dos. 48 / 53, 1875, f. 17

²⁵ Arhivele Naționale Tg-Jiu, *fond. Protoieria județului Gorj*, dos. 87 / 1876, f. 22,34

²⁶ Arhivele Episcopiei Râmnicului, *Episcopia*, op. cit. dos. 48 / 1875, f. 64

grădinile avute (două de aproximativ 9 pogoane) să i se mai dea pentru întreținere alte delnițe pe care le-a avut mănăstirea: „să rămâie iarăși pe seama acestei Sfinte Mănăstiri a nu mai fi în suferință de furajul pentru cai.”²⁷

La rândul său, superiorul schitului de la Sărăcinești cere ca grădina, cu ogradă cu tot (de circa 5 pogoane) „să rămână pe seama schitului” și să nu se arendeze²⁸.

O suplimentare a suprafețelor solicită și superiorul de la mănăstirea Bistrița care, pe lângă cele două grădini pe care le-a avut, cere și „ograda cu via, câțiva pomi și o altă întindere de pământ, toate având de la 9 la 10 pogoane și fiind în sudul mănăstirii”²⁹.

La 28 martie 1875 superiorul mănăstirii Baia de Aramă arăta că la acea dată pe seama mănăstirii nu erau decât o ogradă de 3 ½ pogoane, celelalte „sunt pe seama arendașului”, făcând parte din pământurile numite „trupul Cornetului” pe care se află schitul Baia de Aramă. În continuare acesta solicită locurile de grădină „trebuincioase a rămâne pe seama schitului.”³⁰

- O grădină a mănăstirii de 3 ½ pogoane, pe care a ținut-o și până acum;
- O grădină de un pogon, care a fost arendată la doi arendași;
- O grădină de un pogon, arendată până acum;
- Pământ în jurul mănăstirii de 4 pogoane, ținut în arendă de mai mulți arendași.

Insuficiența proprietăților este constatată și de îngrijitorul de la mănăstirea Strehaia care socotește a fi „trebuincioase pentru mănăstire” proprietățile.³¹

- O grădină de un pogon și jumătate;
- O grădină de ceairu, de două pogoane;
- Un ceairu de 8 pogoane;
- Un vad de moară pe apa Hușnița;
- Un loc de vie părăsită, 4 pogoane în Dealul Motrului;
- O vie de 4 pogoane, în Bresnița.

Legea pentru înstrăinarea bunurilor mănăstirești din orașe, târguri și alte localități, publicată în Monitorul Oficial nr. 49/1873 a fost contestată de superiorii și superioarele tuturor mănăstirilor. Confruntată cu o stare generală de nemulțumire față de această lege, Episcopia Râmnicului Noului – Severin se va adresa Ministerului Cultelor cerând ca să se lase în jurul mănăstirilor „un raion până la 5 pogoane fiecărei mănăstiri și schit reduce în biserici de mir”³².

În aprilie 1875 Superioara mănăstirii Horezu constata că pe baza legii de înstrăinare din 1873 i se luase o vie de la Troianu de 14 pogoane și grădina de 3 pogoane numită „Vărzăria”. Ea cere să i se lase via de la Troianu căci pământurile ce i-au rămas sunt insuficiente. „Cunoscând iarăși asemenea că deși se vede că suma de 25 pogoane cuprinsă în aceste grădini ce este a mănăstirii, aici este locul cu totul sălbatic, muntos, smârcos, pietros, slabu, de calitate rea și improductiv, clima fiindu aspră nu se poate câștiga produse, decât două pogoane ca dreptu după unul bun”³³.

²⁷ *Ibidem*, dos. 48 / 1875, f. 8

²⁸ *Ibidem*, f. 13

²⁹ *Ibidem*, f. 7

³⁰ *Ibidem*, f. 20-21

³¹ *Ibidem*, f. 22

³² *Ibidem*, dos. 53 / 1875, f. 59

³³ *Ibidem*, f. 23

Nemulțumită de legea amintită este și Superioara mănăstirii Tismana care solicită a i se mai da „încă 20 de pogoane de pământ pentru cele necesare hranei.”³⁴ Insuficiente li se par suprafețele și îngrijitorilor de la schiturile Crasna, Cetățuia, Iezerul, Jgheabul etc.³⁵ Îngrijitorul schitului Arnota arată că cele 7 pogoane din jurul mănăstirii sunt insuficiente pentru susținerea nevoilor de obște și consideră dăunătoare trecerea lor pe lista de vânzare sau arendare. De aceea se solicită excluderea acestor proprietăți de pe lista de arendare „și a se lăsa pe seama schitului precum au fost și până acum”³⁶.

Degradarea vieții mănăstirești este probată și de reducerea numărului de monahi și monahe, cu implicații directe asupra rolului tradițional de centre culturale și de spiritualitate pe care l-au avut mănăstirile de-a lungul secolelor. Într-o adresă din 27 noiembrie 1872, înaintată Episcopiei Râmnicului Nouului – Severin - se arată că în județul Gorj mănăstirile și schiturile aveau următorul personal:³⁷

- Schitul Lainici – 1 monah
- Schitul Cioclovina – 2 monahi
- Schitul Crasna – 1 monah
- Mănăstirea Tismana – 13 monahe
- Mănăstirea Polovragi – 3 monahe

Mănăstirea Bistrița și-a redus foarte mult personalul, ajungând în 1873 la 10 monahi, față de 50 câți erau în 1863³⁸. Situația nu se schimbese prea mult nici la sfârșitul secolului. Dintr-o informație pe care Protoieria Tg-Jiu o făcea episcopiei Râmnicului reiese că în 1890 în Gorj existau 2 mănăstiri (Tismana și Polovragi) și 4 schituri (Lainici, Cioclovina, Crasna, Strâmba) cu un număr de 40 monahi.³⁹

În 1892 schiturile și mănăstirile din Gorj aveau pentru întreținere suprafețele insuficiente, luând în considerare și calitatea foarte slabă a pământului.⁴⁰

- Mănăstirea Tismana – 15 pogoane;
- Schitul Cioclovina – 8 pogoane;
- Schitul Lainici – 5 pogoane (în jurul schitului);
- Mănăstirea Polovragi – 6 pogoane;
- Schitul Crasna – un pogon (în curtea schitului);
- Schitul Strâmba – 6 pogoane (în jurul schitului).

Aceeași situație o au și fostele mănăstiri, Bucovățu, Țânțăreni și Segarcea din județul Dolj. Acestea au rămas simple biserici cu suprafețe de pământ mici și de slabă calitate, care nu asigură nici un venit⁴¹. Deși fusese înzestrată cu cele 17 pogoane la 1864, Bucovățu peste două decenii nu se mai bucura de întreaga suprafață, așa cum sesiza preotul în 1897⁴².

Aceeași situație o au și fostele mănăstiri Căluu și Hotărani din Romanați. Reduse la simple biserici de mir, mănăstirile dispuneau doar de pământul din jurul acestora. Întreținerea celor cinci slujitori se făcea de către stat, la 1879 bisericile respective netrăgând nici un venit din proprietatea funciară⁴³.

---

³⁴ *Ibidem*, f. 51

³⁵ *Ibidem*, f. 54-58

³⁶ *Ibidem*, f. 15

³⁷ Arhivele Naționale. Tg-Jiu., *Protoieria județului Gorj*, dos. 35 / 1872 f. 67

³⁸ Arhivele Episcopiei Râmnicului, *Mănăstirea Bistrița*, dos. 50 / 1870, f. 96

³⁹ Arhivele Naționale Tg-Jiu, *Protoieria județului Gorj*, dos. 809 / 1890. f. 17

⁴⁰ *Ibidem*, f. 18

⁴¹ Arhivele Naționale București, *Ministerul Cultelor*, 43/1873, f.7, 209/1879, f.4-8

⁴² *Ibidem*, 456/1897, f.20

⁴³ *Ibidem*, 26/1879, f.4-18

Schitul Iezerul (Vâlcea) a devenit, de asemenea, o simplă biserică. Îngrijitorul fostului schit solicita la 31 decembrie 1896 atribuirea celor 10 pogoane de pământ „care se găsesc împrejurul bisericii, spre a deservi ca locuri pentru cultura viței, a porumbului și a pomilor fructiferi, ale căror rămășițe, în parte, se mai văd și astăzi”. Îngrijitorul se angajează, dacă primește pământul, să întemeieze o nouă plantație⁴⁴.

Nereușind să-și asigure din proprietăți decât susținerea minimă a nevoilor de cult, mănăstirile vor face apel la Ministerul Cultelor ca să le ajute în procurarea de obiecte și în reparația clădirilor care tind să se ruineze.

În iunie 1876 îngrijitorul schitului Cioclovina, din județul Gorj, se adresa Protoieriei Tg-Jiu, cerând să i se asigure muncitori pricepuți și materiale, pentru că întâmpină mari greutăți în reparația acoperișului bisericii schitului⁴⁵. Mănăstirea Polovragi are, de asemenea, probleme cu întreținerea clădirilor. În iulie 1876 îngrijitorul mănăstirii cere ajutor financiar de la Ministerul Cultelor pentru a repara acoperișul bisericii, estimând, în același timp, cheltuielile la 40-50 de poli „fiind materiale aici în lemn și timpul acum bun⁴⁶”.

Deși statul se obliga să susțină întreținerea lăcașurilor de cult, sumele trimise au fost insuficiente, mănăstirile continuând să afișeze o stare de ruină. La începutul secolului al XX-lea, în 1906, mănăstirea Arnota se găsea într-o stare avansată de degradare „mai nici o cameră nu e în bună stare, căci fiind multă vreme descoperite au putrezit tavanurile cu toate grinzile lor⁴⁷”.

Edificatoare pare situația mănăstirii Cozia care până la secularizare avea un venit anual de peste un milion de lei. La 1897 nu mai avea nici clopot și „toată slujba se anunța prin sunarea unei verigi de oțel, îndoită în formă de dublu melc⁴⁸”.

Mănăstirii Cozia timpurile i-au rezervat o destinație cu totul nepotrivită misiei sale servind până în 1893 ca penitenciar, iar când s-au început lucrările la calea ferată de pe Valea Oltului, clădirile au fost folosite ca spital pentru lucrătorii răniți la străpungerea tunelurilor. La 1906 se constata cu amărăciune că la mănăstire clădirile erau goale, doar vara erau pline când stăteau fetele de la azilul „Elena Doamna⁴⁹”.

Mănăstirea Bistrița dispunea de numeroase spații, care după secularizare, au fost repartizate Ministerului Cultelor, care la rândul său le-a dat spre folosință la alte ministere pentru ființarea unor instituții de interes obștesc. La 11 august 1866 Ministerul Cultelor îl informa pe superiorul mănăstirii că „în încăperile Bolniței acelei Mănăstiri, să se strămute școala din comuna Costești” invitându-l „ca să puneți de îndată la dispoziția institutorului acestei școli menționatele încăperi⁵⁰”. Nu a fost ultima destinație a clădirilor mănăstirii. Între 1872 și 1875 aici a funcționat un sanatoriu militar, iar între 1875 – 1878 un spital militar „Crucea Roșie”, unde au fost tratați soldați români, dar și prizonieri turci. Celelalte destinații date clădirilor mănăstirii arată starea la care au ajuns vestitele lăcașuri de rugăciune și de spiritualitate de odinioară. Clădirile au adăpostit, rând pe rând, depozitul militar, Spitalul rural, Orfelinatul corpului didactic, Școala Normală și, o perioadă, (1908 - 1911) seminarul teologic.

Aceeași situație se înregistrează și la bisericile din sate și orașe, unde autoritățile statului constată o degrada evidentă a stării materiale a preoților.

---

⁴⁴ *Ibidem*, 483/1897, f.4

⁴⁵ *Ibidem*, dos.87 / 1876, f. 22-41

⁴⁶ *Ibidem*, f. 34

⁴⁷ xxx *Monografia ecleziastică a județului Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1908, p. 30-36

⁴⁸ *Ibidem*, p. 44

⁴⁹ *Ibidem*, p. 45

⁵⁰ Arhivele Episcopiei Râmnicului, *Mănăstirea Bistrița*, dos. 45 / 1866, f. 73

În viziunea legiuitorului, atribuirea de proprietăți funciare bisericilor avea un dublu scop, să se asigure întreținerea așezămintelor de cult și a slujitorilor acestora, în același timp, prin buna cultivare a suprafețelor de pământ, preoții să contribuie „într-un mod mai destoinic și mai științific, ca așa să se popularizeze cultura sistematică a pământului”⁵¹.

Atribuirea de suprafețe de pământ bisericilor nu a rezolvat nici una din năzuințele legiuitorului. Suprafețele de pământ atribuite bisericilor nu au putut satisface nevoile cultului. La aceasta au contribuit mai mulți factori, între care amintim ambiguitatea sub care se da în stăpânire pământul și inexistența unei legislații riguroase referitoare la relațiile dintre preoți, comunitățile locale și Episcopie. În primul rând, nu s-a stabilit cu precizie forma de proprietate a pământului, preoții și autoritățile comunale disputându-și acest drept. Productivitatea scăzută, calitatea de multe ori inferioară a pământului bisericilor a făcut ca preoții să solicite în totalitate produsele pentru ei. De aici o izvorât o dispută cvasigenerală între preoți și autoritățile comunale. Ea va fi vizibilă când, prin lege, preoților care nu aveau pământ și resurse suficiente li s-a dat un spor salarial de 25%. A urmat o avalanșă de cereri a acestui spor motivația fiind aceeași – pământul atribuit bisericii era insuficient și neproductiv.

Așadar, dacă starea materială a mănăstirilor își găsește justificări în secularizare, starea bisericilor și a slujitorilor acestora este privită prin lipsa preocupărilor factorilor politici, privind îmbunătățirea condițiilor de viață ale preoților.

Dacă analizăm catagrafiile bisericilor din acea perioadă constatăm că cea mai mare parte a acestora erau întreținute de către comunitățile locale și de stat, din proprietăți întreținându-se sub 1 % dintre biserici.

Catagrafia bisericilor din județul Vâlcea din 1868 arată atât înapoierea numărului preoților cât și susținerea bisericilor de mir în primul rând de comunități. Iată cum se prezintă situația acestora⁵²:

Plasa Ocolu

Din cele 45 de biserici, 5 sunt vacante. Întreținerea acestora este asigurată astfel:

- De comună – 21;
- De guvern, din buget – 5;
- De enoriași – 10;
- De propriile proprietăți – 4;
- De eforia spitalelor – 1.

Plasa Otăsăului

Din cele 58 de biserici, 31 nu au preoți. Toate sunt întreținute de comună.

Plaiul Horezu

Din cele 81 de biserici, 33 sunt vacante. Toate sunt întreținute de comună prin enoriași.

Plasa Oltului

Din cele 57 de biserici, 16 sunt vacante.

Întreținerea este asigurată astfel:

- De comună – 55;
- De guvern – 1;
- De propriile proprietăți – 1.

⁵¹ Arhivele Naționale București, *Ministerul Cultelor*, 478/1897, fasc.32, vol. II, p.9

⁵² Arhivele Episcopiei Râmnicului, *Episcopia*, dos. 36 / 1869, f. 1-24

Plasa Oltețului de Sus

Din cele 72 de biserici, 27 sunt vacante. Toate bisericile sunt întreținute de comunitate.

Plasa Oltețului de Jos

Din cele 52 de biserici, 14 sunt vacante. Toate bisericile sunt întreținute de comunitate.

Plaiul Coziei

Din cele 50 de biserici, 14 sunt vacante. Toate bisericile sunt întreținute de comunitate.

Dintr-o catagrafie a bisericilor din Oltenia, reiese că la 1869 majoritatea lăcașurilor de cult se găseau în întreținerea comunelor; guvernul avea în întreținere fostele mănăstiri care-și pierduseră uriașele proprietăți. Iată cum se prezenta situația bisericilor:⁵³

Județul / Plasa	Nr. total biserici	De cine sunt întreținute				Alte însemnări
		comunitate	Guvern		ctitor	
MEHEDINȚI	317	314	3			
Plasa Ocolul	65	64	1*		M-rea Topolnița	
Plasa Blahnița	35	37				
Plasa Câmpului	26	26				
Plasa Dumbravei	37	37				
Plasa Motrul de Jos	40	39	1*		M-rea Strehaia	
Plasa Motrul de Sus	67	67				
Plasa Cloșani	45	44	1*		Baia de Aramă	
DOLJ						
Plasa Ocolu	29	28	1			
Plasa Jiul de Sus	41	39	2*		M-rea Gura Motrului și Tântăreni	
Plasa Amaradiei	61	60			1	
Plasa Balta	30	29	1*		Segarcea	
Plasa Jiul de Jos	44	42	2*		Roaba și Sadova	
Plasa Dumbrava	43	42	1*		Bucovăț	
Plasa Câmpul	29	29			Sf. Constantin și Elena Bis. Episcopiei	
CRAIOVA	27	20	3*	2	2	
VÂLCEA	429				Fostele mănăstiri	
Plasa Ocolu	45	31	5*	4		
Plasa Otăsău	58	58				
Plasa Horezu	81	81				
Plasa Oltului	57	55	1	1		
Plasa Oltețului de Sus	72	72				
Plasa Oltețului de Jos	52	52				
Plaiul Cozici	64	64				

⁵³ Arhivele Episcopiei Râmnicului Noului Severin, *Episcopia*, dos. 33 / 1869, p. 1-15, 32 / 1869, p. 1-26, 36 / 1869, p. 1-18

În aceeași perioadă în județul Gorj se găseau 2 mănăstiri, 4 schituri și 414 biserici. Dintre acestea 404 erau întreținute de comune, 5 de către guvern, 1 se susținea de ctitorul ei, iar 2 se întrețineau din propriile venituri⁵⁴.

Constatându-se că legile bisericesti anterioare n-au contribuit la îmbunătățirea materială a clerului și nici la ridicarea nivelului său cultural s-a propus și votat legea clerului mirean din 1893. Ea nu a contribuit la creșterea numărului preoților ci, dimpotrivă, la împușinarea acestora. Avându-se în vedere consecințele acestei legi s-a purces la o nouă modificare a acesteia prin legea clerului mirean din 1906. Se poate constata, în anii următori, o mai mare implicare a protopopilor în rezolvarea problemelor bisericilor și a slujitorilor ei, precum și o sporire a contribuției comunităților rurale și urbane la refacerea și construirea unor noi lăcașuri de cult⁵⁵.

Atât prin legea agrară de la 1864, cât și prin legile ulterioare s-a încercat înzestrarea bisericilor cu suprafețe de pământ suficiente.

În județul Gorj cele mai multe dintre biserici au primit 17 pogoane de pământ⁵⁶

Din documente reiese că mare parte din bisericile ce au în proprietate suprafețe de peste 10 pogoane preferă să dea pământul la învoială, încheind contracte de învoieli agricole.

Și în județul Dolj bisericile nu au primit în totalitate pământ conform legii rurale de la 1864.

În plasa Balta, din cele 23 de parohii, doar pe 3 nu s-au dat cele 17 pogoane legiuite:

- în comuna Afumați, unde biserica se afla pe două proprietăți;
- în Giurguța Curmătura, unde satul era alcătuit din moșneni și din vechime aceștia au susținut biserica;
- în Catanele, comună din moșneni.

În total în această plasă bisericile au primit prin legea rurală 598 de pogoane⁵⁷.

În plasa Câmpul, din cele 23 de parohii, în 4 nu s-au primit pogoanele conform legii:

- în comuna Piscu, unde locuitorii satului au dat cele 17 pogoane;
- în comunele Valea Stanciului, Plenița și Orodul unde fiind sate de moșneni, acestea întrețineau bisericile.

În această plasă bisericile au fost înzestrate cu 512 pogoane⁵⁸.

În plasa Jiul de Jos, din cele 12 parohii n-au primit pământ bisericile din Locusteni, Brabeți, Branișe și Locusteni de Sus.

În aceeași plasă 7 dintre biserici n-au primit pământ fiind situate în sate de moșneni, care le-au întreținut din vechime. În această plasă bisericile au primit 391 pogoane de pământ.⁵⁹

În plasa Jiul de Sus, situația celor 23 de parohii se prezenta astfel:

- 7 au fost din vechime în sate de moșneni, care le întrețineau și după 1864
- 1 era întreținută de stat, fosta mănăstire Țânțăreni
- 1 biserică în parohia Stoina nu a primit deloc pământ.

În total, în această plasă bisericile au primit 765 pogoane de pământ⁶⁰.

⁵⁴ Arhivele Naționale Tg-Jiu, *Protoieria județului Gorj*, dos. 114 / 1878. f. 80

⁵⁵ Athanasie Mironescu, *Sfânta Episcopie...op.cit.*, p. XCVIII

⁵⁶ *Viața bisericască în Oltenia, op. cit.* p. 360-370

⁵⁷ Arhivele Naționale Craiova, *fond Protoieria județului Dolj (1859-1909)*, dos. 5/1889, p. 132-133

⁵⁸ *Ibidem*, p. 133

⁵⁹ *Ibidem*, p. 134

În plasa Amaradia, din același județ, au primit pământ 37 biserici. Alte 17 biserici n-au fost înzestrate cu pământ căci din vechime fuseseră întreținut de moșneni, iar în Tălpașu nu s-a putut da bisericii decât 9 pogoane. În total s-au primit 621 pogoane de pământ⁶¹. În 13 februarie 1897, subprefectul plasei Gilort constata cu amărăciune că biserica din Andreești deși a avut 17 pogoane de pământ date prin legea rurală, acum „nu are în posesie decât două pogoane și jumătate”⁶².

Din situațiile prezentate se constată că cele mai multe biserici au proprietățile ca urmare a legii rurale de la 1864, între ele predominând cele ce au în proprietate 17 pogoane. Se constată că în satele unde moșnenii, din vechime, au întreținut lăcașurile de cult, aceste biserici nu au mai fost înzestrate cu suprafețe de pământ. Multe din proprietățile bisericesti se dau în arendă.

La 31 iulie 1872 țărani din Hurezani, județul Gorj, care lucraseră pământ în arendă, reclamă că nu pot da mai mult decât vechile învoieli agricole „adică o baniță de porumb și o zi de lucru în luncă”⁶³. Aceleași condiții de învoială le au și țărani din Slobozoia, cătunul Urșați, care se angajează să dea preotului „o baniță de porumb și o zi de lucru”⁶⁴.

În ultimul capitol din legea rurală de la 1864 se prevăzuse modalitatea de vânzare a pământului din bunurile (domeniile) statului, sector creat, după cum s-a amintit, prin secularizare. Cum o nouă expropriere era exclusă, soluția completării suprafețelor de pământ sau a înzestrării cu pământ a celor care nu aveau deloc, rămânea vânzarea din proprietățile statului.

Una din cele mai importante legi de vânzare a pământului a fost cea din 1889, care a prevăzut vânzarea pământului în loturi de câte 5 ha. Deși multe dintre aceste moșii s-au vândut în corp întreg, favorizându-i pe moșieri și pe cei cu bani mulți, o bună parte din pământ va intra în posesia țăranilor, dar și a școlilor și a așezămintelor religioase. În 1895 preotul din Goicea Mare, plasa Balta, județul Dolj, cerea să se bucure de pământul pe care biserica îl primise după Legea Vânzării bunurilor statului. Aflăm cu această ocazie că în acea comună, conform legii de vânzare, 209 locuitori au cumpărat loturi, alături de școală și biserică⁶⁵.

Fiind una din trăsăturile dominante ale relațiilor din agricultura României din acea perioadă arendarea proprietăților se regăsește și pe micile proprietăți bisericesti. Proprietatea bisericască va trage foloase mici din această activitate, cei mai mulți dintre preoți se vor plânge că din arenda datorată au primit cantități mici de produse sau, uneori, nu au primit nimic. Arendarea se făcea sub patronajul autorității comunale, a episcopilor bisericilor și a reprezentanților bisericilor, prin licitație publică.

Deși se indicase de către Episcopia Râmnicului că, unde preoții au o stare materială precară, arendarea să se facă acestora, dese sunt situațiile în care preoții reclamă abuzuri în arendarea pământurilor bisericesti.

Dacă în comuna Carpinu (Dolj) se aprecia că „pământul este împărțit conștiincios între servitorii bisericii”, în Întorsura (Dolj) preoții se plâng că „epitropii se opun să ne dea pământul sau arenda pământului”⁶⁶. La rândul lui, preotul din parohia Săpatu se plânge că autoritatea comunală din comuna Belațu „voește a închiria cele 17 pogoane date bisericii după legea de la 1864”, arătând, în continuare, că din

---

⁶⁰ *Ibidem*, p. 134

⁶¹ *Ibidem*, p. 136-137

⁶² Arhivele Naționale București, *Ministerul Cultelor*, 458/1897, f. 15

⁶³ Arhivele Naționale Tg-Jiu, *fond. Protoieria județului Gorj*, dos. 37 / 1872. f. 31

⁶⁴ *Ibidem*, f. 32

⁶⁵ Arhivele Naționale. Craiova, *fond Protoieria județului Dolj*, dos. 9/1895, p. 125

⁶⁶ *Ibidem*, dos. 8/1895, p. 15 și 30

aceste motive nu-și poate întreține familia. Locuitorii satului nu-l pot ajuta prea mult căci „cea mai mare parte din enoriași sunt săraci”⁶⁷.

Socotind că arendarea pământurilor bisericești ar trebui dată slujitorilor cultului, pentru a se putea întreține, preotul din Smârdan se va plânde în februarie 1902 că arenda anuală a celor 17 pogoane ale bisericii nu s-a dat personalului bisericii „și noi suferim, ba încă Domnu Preceptor fiscal încasează arenda tot în folosul Casei Școalelor”⁶⁸. Parohul din Șimnicu, plasa Amaradia (Dolj), se plânde că revizorul comunal al plășii a dispus arendarea pământului bisericii din cătunul Romanești, prin aceasta rămânând personalul bisericesc „lipsit de folosința pământului ce-i acorda legea clerului mirean”, căci nu mai are alt pământ. Cu această ocazie se cere „suspendarea formalităților pentru arendarea pământului bisericii”⁶⁹. Tot pentru suspendarea licitației pământurilor bisericești se pronunță și preotul din Măceșul de Sus (Dolj)⁷⁰. În aprilie 1902 prefectul județului Dolj, văzând nenumăratele abuzuri ce s-au făcut în licitația proprietăților bisericești, intervine arătând că „Articolul 7 din legea Casei Bisericii prevede la aliniatul al 3-lea că întinderea pământului bisericii dintr-o comună fiind mai mare decât aceea cerută din aliniatul 4 al aceluiași articol, după numărul bisericilor din comună, partea din uzufruct al lor cât va trece peste cea afectată bisericilor din comună va reveni Casei Bisericii”⁷¹. Tot împotriva arendării pământurilor bisericești către alte persoane se pronunță și preotul din Mierea Birnici, care arată că autoritatea comunală a arendat pe trei ani pământul bisericii „sub cuvânt că este vacant”. Preotul cere „a nu se lua acest pământ căci arendând-o acum în mijlocul verii perdu și recoltele ce le am semănatu cu propiele mele mișloace pe acelu pământ”⁷². Constatând că în comuna Bârza, plasa Jiul de Jos, există mai mult pământ decât era necesar, episcopii bisericii hotărâsc arendarea acestuia printr-o licitație publică la alte persoane⁷³.

Alarmat de petițiile pe care le primea de la preoții satelor referitoare la „ilegalitățile” făcute de primari cu prilejul arendării pământurilor bisericești, Episcopia Râmnicului va sesiza în 1897 Ministerul Cultelor. Se arată că multe primării supun licitației publice pământurile cu care fuseseră înzestrate bisericile prin legea rurală de la 1864. de veniturile pământurilor nu se bucurau bisericile și preoții, așa cum a fost intenția autorităților statale⁷⁴.

Într-o societate care-și crea cu greu resursele funcționării normale, întreținerea bisericilor prin propriile resurse se dovedea neavenită și greoaie. Era și motivul pentru care prin legea comunală se stabilise ca autoritățile locale comunale să sprijine materialmente bisericile. În multe comune, bugetele alocate așezămintelor religioase sunt foarte mici. În statistica pe 1904 se arată că în parohia Murgașiu, din plasa Amaradia-Ocolu, biserica „Adormirea Maicii Domnului” nu are pământ din care să se întrețină, iar venitul ei este decât 120 de lei de la bugetul comunal și din fânul din cimitir⁷⁵. Același statistică arată că biserica „Trei ierarhi” din Craiova are 13 pogoane de pământ și un venit de 3 lei, în timp ce biserica „Sf. Nicolae” nu avea pământ deloc, iar veniturile proveneau din arendarea ierbei din cimitir și cei 120 de lei din buget⁷⁶.

⁶⁷ *Ibidem*, dos. 1/1901, p. 43

⁶⁸ *Ibidem*, dos. 1 / 1901, p. 43

⁶⁹ *Ibidem*, dos. 3 / 1902, p. 6

⁷⁰ *Ibidem*, p. 10

⁷¹ *Ibidem*, p. 10

⁷² *Ibidem*, dos. 5 / 1889, p. 221

⁷³ *Ibidem*, p. 224

⁷⁴ Arhivele Naționale București, *Ministerul Cultelor*, 478/1897, fsc.32, vol.II, p.9

⁷⁵ *Ibidem*, dos. 2 / 1904, p. 71

⁷⁶ *Ibidem*, p. 10-12

Preotul din Moțăței se plângea că, deși biserica „Sf. Nicolae” este din zid și foarte ruinată, are numai 12 pogoane de pământ arabil, care este insuficient pentru întreținerea sa și a localului bisericii⁷⁷.

Se vedea tot mai clar că legile referitoare la viața religioasă lăsaseră întreținerea lăcașurilor de cult doar pe seama micilor lor proprietăți și a bugetelor sărace ale comunelor.

În desele lor intervenții către Episcopia Râmnicului preoții bisericilor se plâng de starea lor materială foarte precară și de neputința susținerii prin resurse proprii a lăcașurilor de cult. Sumele alocate din bugetele locale erau socotite prea mici în raport cu necesitățile susținerii bisericilor și a personalului acestora.

Preotul din Cordești, plasa Gilort, județul Gorj, sesizează Episcopia Râmnicului asupra stării grele în care se găsește parohia sa datorită sumei prea mici din bugetul comunei. În continuarea suplicii sale se arată extrem de îngrijorat, căci nu se poate întreține pe el și familia sa, mai ales că nu a putut folosi nici pogoanele date bisericii prin legea rurală⁷⁸.

Preotul din comuna Căpreni, județul Gorj, se arăta nemulțumit de felul în care autoritățile comunale l-au defavorizat, răpindu-i pământul pe care l-a îmbunătățit. „Luminând totodată și sus-numita biserică, care se înfundase într-un mod fără aspect de acel zăvoiu”. Se arată intrigat de hotărârea consiliului local care, la instigarea arendașului grec Papadopoulos, l-a oprit „a mai face îmbunătățiri și de a limpezi acele părțile de pământ ocupate de zăvoi și mărăcini și ne-au supus și la strigările judecătorești⁷⁹”.

Asemenea situații reclamă și preoții din Balota și Mierea Birnici, județul Dolj⁸⁰.

Confruntându-se cu mari probleme financiare, de multe ori primăriile nu achită nici sumele pe care le prinseseră în bugetele lor sărace. Parohul din Fratoștița (Dolj) se plânge că din cei 120 de lei prinși în buget a primit doar 62 de lei și că „biserica va rămâne ca și până acum fără nici-o întreținere”.⁸¹ Și mai grea era situația bisericii din Moreni, unde primăria alocase prin buget doar 40 de lei, în loc de 120, cum se obișnuia. Proprietatea bisericii nu putea susține prin veniturile date, în nici-un fel, necesitățile de cult⁸². În situații asemănătoare se găseau și bisericile din Lacusteni, Paliula și Gioroc (Dolj)⁸³.

Deși ar fi trebuit să se întrețină din cele 17 pogoane date prin legea rurală, bisericile nu reușesc, din variate motive să-și aibă strălucirea dorită, iar preoții se plâng aproape în totalitate de starea precară a veniturilor. Sunt dese cazurile în care slujitorii cultului reclamă insuficiența pământului, calitatea proastă a acestuia, veniturile mici obținute de pe aceste proprietăți.

În mai 1895 la măsurătoarea pământului bisericii din Giorocul Mare s-a constatat că aceasta are numai 12 pogoane, motiv pentru care preotul cere un inginer hotarnic care să măsoare atât pământul bisericii cât și pământul localnicilor pentru a se putea împlini pământul bisericii⁸⁴. Deplasându-se la măsurătoarea pământului bisericii din comuna Balota, episcopii constată că la cele două biserici este o lipsă de 4 pogoane, „s-au găsit în minus cu 4 pogoane în locul de 17 pogoane, are numai

---

⁷⁷ *Ibidem*, p. 35

⁷⁸ Arhivele Episcopiei Râmnicului, *Episcopia*, dos. 30 / 1874, f. 4-5

⁷⁹ Arhivele Naționale București, *Ministerul Cultelor*, 456/1897, f.17

⁸⁰ Arhivele Naționale Craiova, *Protoieria județului Dolj*, 9/1895, f.35, 5/1889, f.174

⁸¹ Arhivele Naționale Craiova, *fond Protoieria județului Dolj*, dos. 9/1895, p.42

⁸² *Ibidem*, dos. 9 / 1892, p. 9

⁸³ *Ibidem*, dos. 9 / 1895, p. 64, 69 și 77

⁸⁴ *Ibidem*, dos. 77

treisprezece pogoane biserica". În procesul verbal încheiat cu această ocazie episcopii hotărăsc „să se ofere completare din cele 4 pogoane” conform legii rurale din 1864⁸⁵.

În localitățile unde proprietățile bisericesti nu sunt suficiente pentru întreținerea preoților, țărani s-au angajat să plătească taxe în folosul acestora. Preotul Spiridon Popescu din Valea cu Apă, paroh în Peșteana de Jos se plângea Protoieriei Tg-Jiu că țărani din respectivul sat nu mai respectă învoiala de întreținere a preotului. Aceeași situație se întâlnește în satele Cordești și Bîlteni, județul Gorj, unde preoții cer să fie mutați în alte comune, căci locuitorii nu se învoiesc a le plăti taxe sub motivul că au suficiente foloase din pământul bisericii.⁸⁶ Locuitorii din Coțofenii de Jos nu mai pot contribui cu alte obligații la întreținerea preotului „fiind săraci și nu mai pot întâmpina și alte cheltuieli⁸⁷”.

Concludentă pentru starea precară în care se găseau preoții și lăcașurile de cult la sfârșitul secolului al XIX-lea este petiția pe care o înaintează în 1874 preoții din Plaiul Horezu către Episcopia Râmnicului: „...venim prin aceasta a vă arăta suferințele ce întâmpinăm în cariera misiunii noastre ca servitori bisericesti; mai întâi de toate ne lipsesc primele medii de existență, de timp ce serviciul nostru nu e compensat de către nimeni într-un mod cuviincios, deși legea comunală, legea rurală, regulamentele și ordinele înaltelor stăpâniri au prevăzut și prevăd îmbunătățiri pentru cler și biserică însă pe unele locuri stau ca literă moartă iar pe altele se trece numai de formă prin buget câte o prea mică sumă pentru întreținerea noastră”. În continuare, semnatarii reclamației se arată nemulțumiți și de învoielile agricole care nu pot rezolva problema stării materiale a bisericilor și a slujitorilor ei: „...învoielile particulare ce facem cu locuitorii nu se pot efectua căci cei mai mulți sunt cu desăvârșire săraci și copleșiți de alte nenumărate dări iar alții nu voescu a plăti. Pogoanele date bisericilor pe unele locuri nu s-au dat nici până acum pe deplin, iar pe unele s-au dat și acelea se închiriază prin licitație de către autoritatea comunală, scoțându-i pe preoți din posesia lor și lăsându-i pieritori de foame⁸⁸”.

Se detașează din acest alarmant memoriu relele cele mari care contribuiau la decăderea continuă a vieții religioase. Se detașează în primul rând, nerespectarea de către autoritățile comunale a legilor elaborate de către stat în favoarea bisericii (legea rurală, legea comunală, legea clerului mirean). A doua cauză învederată de memoriu este găsită în proprietățile pe care le au bisericile, care sunt insuficiente în raport cu necesitățile întreținerii cultului și a slujitorilor acestora, mai ales că nici până la acea dată bisericile nu intraseră în totalitate în posesia lor. Licitația publică făcută de autoritățile comunale pentru aceste proprietăți în defavoarea preoților este o altă cauză care făcea ca derularea vieții religioase să se desfășoare greoi, cu implicații directe în starea de moralitate a socialului. Tot de lipsa proprietății se plânge și preotul din Iliești, comuna Turceni, județul Gorj, care reclamă că încă nu este împrumutat conform legii rurale. El cere să fie împrumutat în categoria „cu doi boi” arătând că este „decis a plăti cu toți banii regulat și chiar și înainte dacă se va putea”. El mai arată că legea îi defavorizează pe preoți împrumutându-i doar cu pământul bisericii și numai pe perioada în care servesc ca preoți la biserică⁸⁹. Se cuvine a se arăta că între preoți și comunitățile pe care le păstoreau era o legătură sufletească puternică, ceea ce-i făcea să sesizeze în aproape toate suplicile lor că starea de sărăcie este generală în lumea satelor. De foarte multe ori ei dau neputința obștilor sătești în

⁸⁵ *Ibidem*, dos.1/1901, p.38

⁸⁶ Arhivele Naționale Tg-Jiu, *fond Protoieria județului Gorj*, dos. 63/1864, p. 10-12

⁸⁷ Arhivele Naționale Craiova, *fond Protoieria județului Dolj*, dos. 5/1889, p. 174

⁸⁸ Arhivele Episcopiei Râmnicului, *fond Episcopia*, dos. 30 / 1874, p. 3

⁸⁹ *Ibidem*, p. 4-5

susținerea cultului pe seama sărăciei accentuate a țărănimii, care de abia reușea să-și întrețină propriile familii.

Au fost cu siguranță situații izolate în care preoții, copleșiți de greutățile cu care se confruntau au încercat să impună obligații sporite țăranilor.

În 1873 țăranii din Ceauru, județul Gorj se plâng că, deși biserica are 17 pogoane de pământ, preotul le cere sarcini sporite⁹⁰.

Văzând că țăranii din satul Moi, județul Gorj nu se învoiesc a-i plăti taxe pentru întreținere, preotul cere să fie mutat în altă localitate. Și aia motivul invocat de locuitori este proprietatea bisericii care ar trebui să asigure întreținerea preotului și a bisericii cu cele necesare⁹¹.

Încălcarea proprietăților bisericesti de către autoritățile comunale sau de vechii proprietari este o constantă mereu reclamată de slujitorii cultului. Arendarea de către Primăria din Novaci a pământului bisericii altor cetățeni, decât celor cu care biserica avea „învoială” a atras nemulțumirea preotului⁹². Asemenea situație se întâlnește și în comuna Ișalnița, județul Dolj, unde Primăria a arendat cele 17 pogoane ale bisericii filiale din cătunul Romanești, rămânând prin această licitație personalul bisericii parohiale fără venituri „lipsit de dreptul de uzufruct ce i-l acorda articolul 84 din Legea Casei Bisericii și articolul 33 din legea clerului mirean⁹³”.

Constatând că se încalcă foarte des atât legea Casei Bisericești cât și legea clerului mirean, Sfânta Episcopie a Râmnicului Intervine și face precizări privind dreptul de folosință asupra proprietăților bisericesti. La 18 mai 1902 Episcopia arată că fiecare biserică va beneficia numai de 17 pogoane iar prisosul va fi în folosul Casei Bisericii și se va arenda prin licitație publică⁹⁴.

Desele încălcări ale proprietăților bisericesti din județul Gorj și implicit protestele preoților față de această tendință l-au alarmat pe Episcopul Athnasie al Râmnicului care se va adresa Protoierie Tg. Jiu subliniind că: „după mai multe petițiuni ce am primit de la bisericile comunelor și cătunelor din această Eparhie că unele primării ar fi luat pământurile date prin legea rurală pe seama bisericilor și sunt închiriate în folosul comunelor” a găsit de cuvință să ceară Protoieriei să se implice mai mult în apărarea proprietăților bisericesti⁹⁵.

Atât preoții cât și superiorii lor sunt tot mai convingși că proprietățile ecleziastice nu au rezolvat situația materială a bisericilor. Cum de la locuitorii săteni sarcini în plus nu se puteau cere, datorită stării înaintate de sărăcie a acestora, singura șansă rămânea alocarea de la buget a unor sume sporite pentru cult. Aceasta rămânea însă o dorință.

În comuna Mierea Birnici, în raportul pe 1903, se arată că una din biserici este într-o stare foarte rea deși „enoriașii bisericii sunt morali, vin la biserică, mare parte din ei ascultă cu smerenie serviciul divin în zilele de sărbători și Duminică”. În continuare se arată că „locuitorii sunt mai toți pe pământul delimitat, care aproape peste tot este râpi și hurdoabe din care cauză sunt săraci, nu pot ajuta bisericile. Întreținerea de la Primărie nu s-a dat până în prezent și bisericile sufăr de cele necesare serviciului divin⁹⁶”. Asemenea situații se întâlnesc și în alte biserici din județele Vâlcea și Mehedinți. Bisericile din Tomșani, Stănești, Făureni, Gura Căluului (județul Vâlcea) și

⁹⁰ *Ibidem*, dos. 37 / 1873, p.4

⁹¹ Arhivele Naționale Tg-Jiu, *fond Protoieria județului Gorj*, dos. 63/1874, p. 6

⁹² *Ibidem*, p. 42

⁹³ Arhivele Naționale Craiova, *fond Protoieria județului Dolj*, dos. 3/1902, p. 13

⁹⁴ *Ibidem*, p. 16

⁹⁵ Arhivele Naționale Tg-Jiu, *Protoieria județului Gorj*, dos. 63/1864, p. 43

⁹⁶ Arhivele Naționale Craiova, *Protoieria județului Dolj*, dos. 2/1904, p. 39

bisericile din Tamna și Strehaia (județul Mehedinți) se confruntă cu lipsuri atât datorită mărimii proprietăților funciare cât și datorită sumelor mici de la buget⁹⁷.

Statisticile arată că sunt și multe localități, mai ales cele care din vechime au fost de moșneni, unde comunitățile rurale întrețineau biserica cu cele necesare. Enoriașii se învoiesc să susțină materialicește bisericile, dăruind din partea comunității pământ pentru întreținerea preotului și a bisericii. Astfel, enoriașii bisericii din Rovinari, cu hramul „Nașterea Născătoarei de Dumnezeu” se învoiesc cu preotul să-i dea 6 pogoane (preotul ceruse însă 12 pogoane) inclusiv „una curea de pământ lăsată pe seama bisericii de ctitorul ei Niță Rovinăreanu⁹⁸”.

La rândul său, Alecu Broșteanu din Fărcășești, județul Gorj, care avea o biserică de lemn cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul” văzând că s-a afundat în pământ datorită putrezirii bânelor se nevolnicește a susține refacerea bisericii „voescu a o ridica în același locu și a-i pune altă temelie totu de lemn⁹⁹”. Angajându-se să termine biserica, proprietarul amintit se obligă să o întrețină și cu cele trebuincioase: „mă oblig prin aceasta ... că voi termina și întreține cu totul cele trebuincioase biserica cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul” de pe proprietatea mea Fărcășești – Birnici¹⁰⁰”.

În pofida unor asemenea susțineri din partea unor laici, moșneni sau boieri, caracteristică rămâne întreținerea bisericilor nu din folosul proprietăților funciare, ci din alocațiile de la buget. Rolul proprietății bisericești este foarte redus, ea nu are nici un rol în circuitul economic și nu susține decât într-un procent redus așezămintele de cult și pe preoți.

Documentele vremii leagă scăderea numărului de preoți de starea precară a situației materiale a acestora.

Statisticile vremii consemnează o împușinare a numărului preoților, cauza fiind pusă cel mai adesea, în special, pe „reaua lor întreținere”. La 1889 în Eparhia Râmnicului existau 1087 preoți și 14 diaconi la o populație ortodoxă de 1071306 locuitori, ce dispunea de 1674 biserici urbane și rurale¹⁰¹.

O statistică oficială din 1902 consemna următoarele:

Județul	Nr. locuitori	Nr. sate	Nr. cătune	Total sate și cătune	Nr. biserici
Vâlcea	188820	417	30	447	312
Gorj	171164	346	14	360	400
Romanați	193164	247	12	289	208
Dolj	324406	403	20	423	273
Mehedinți	139116	443	47	490	322
Total general	1124913	1856	123	1979	1515

O informare ce trebuia prezentată domnitorului Carol I, cu ocazia unei preconizate vizite în județul Gorj arăta că 157 de biserici dintr-un total de 414 funcționau temporar, existând mari greutăți în asigurarea acestora cu preoți¹⁰².

⁹⁷ Arhivele Episcopiei Râmnicului, *Episcopia*, 1862-1916, dos. 81/1864, p. 53 și dos. 33/1869, p. 11-18

⁹⁸ Arhivele Naționale. Tg-Jiu, *Protoieria județului Gorj.*, dos. 118/1878-1883, p. 2

⁹⁹ *Ibidem*, dos. 87 / 1876, p. 4

¹⁰⁰ *Ibidem*, dos. 87/1876, p. 4-20

¹⁰¹ Athanasie Mironescu, *op. cit.* p. CXX

¹⁰² Arhivele Naționale Tg-Jiu, *fond. Protoieria județului Gorj*, dos. 53 / 1973. f. 11

Documentele de arhivă relevă o preocupare continuă a comunităților urbane și rurale pentru întreținerea, repararea și construirea lăcașurilor de cult, care să răspundă nevoilor legate de sporirea numărului de credincioși și de creșterea nevoii de hrană spirituală.

În județul Dolj între 1866 și 1906 s-au construit 80 biserici, 5 urbane și 75 rurale. Între 1886 și 1893 s-au construit 50 dintre care 42 de zid și 8 de lemn, iar între 1883 și 1906 s-au construit 30 dintre care 26 de zid și 4 de lemn¹⁰³.

În Gorj, între 1866 și 1906 s-au construit sau reconstruit 131 biserici, dintre care 59 de zid și 72 de lemn. Între 1866 și 1893 s-au construit 71 de biserici, dintre care 26 de zid și 45 de lemn, iar între 1893 și 1906 s-au construit 60 de biserici, dintre care 36 de zid și 24 de lemn¹⁰⁴.

În județul Mehedinți, de la 1866 la 1906 s-au reconstruit sau construit 117 biserici dintre care 72 de zid și 45 de lemn. Din 1866 până în 1906 s-au clădit 107 biserici.

Activitatea de consolidare și construire de noi lăcașuri de cult se explică atât prin sporirea numărului de credincioși, cât și prin consimțirea comunităților urbane și rurale la susținerea cultului. Nu aceeași situație se întâlnește la mănăstirile oltene unde degradarea clădirilor și proprietăților continuă și la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Cele mai multe mănăstiri continuă starea de degradare, în parte cauzată de lipsa veniturilor provenite din proprietățile prea mici și din pricina insuficienței susținerii din partea statului.

Având în vedere suprafețele mici de pământ de care dispuneau mănăstirile, se poate aprecia că proprietatea funciară mănăstirească nu mai reprezenta nimic în structura proprietății funciare.

Mănăstirile nu mai sunt proprietari funciari care să conteze în fluxul economiei. Producția proprietății funciare mănăstirești este nesemnificativă, fiind destinată exclusiv consumului propriu. Produsele pământului nu asigură venituri care să fie utilizate la susținerea cultului sau la întreținerea clădirilor mănăstirilor.

Din corespondența pe care o poartă mănăstirile cu Episcopia și cu Ministerul Cultelor reies greutățile pe care acestea le întâmpină, din cauza lipsei veniturilor, în reparația clădirilor și la susținerea nevoilor cultului¹⁰⁵.

Încălcarea proprietăților, și așa foarte mici ale mănăstirilor, de către moșneni sau proprietari aduce îngrijorare în rândul personalului acestora. O corespondență bogată poartă schitul Locuri Rele, din județul Gorj, pe marginea stăpânirii ce o are, cele 6 pogoane dăruite în moșia Porceni de Constantin Poenaru, Luță Măldărescu și C.M. Otetelișeanu prin actul din 15 iulie 1860, adevărit apoi de Prefectura Gorj sub numărul 12618/15 decembrie 1860. Schitul își exprimă temerea că un proces în derulare între stat și moșneni să nu-i răpească cele 6 pogoane, singurele care-i asigură întreținerea¹⁰⁶.

Încălcarea proprietăților mănăstirești continuă și după 1864, deși proprietățile acestora făceau parte acum din Domeniile Statului.

Procesul dintre mănăstirea Hotărani și proprietarii Lucșița și Ion Gigărtu s-a derulat pe o lungă perioadă de timp, proprietarii amintiți nerecunoscând hotărârile judecătorești și încălcând în repetate rânduri proprietățile mănăstirii¹⁰⁷.

¹⁰³ Athanasie Mironescu, *op. cit.* p. 462-516

¹⁰⁴ *Ibidem*, p.517-560

¹⁰⁵ *Ibidem*, dos. 263 / 1897, f. 5, dos. 84 / 1876, f. 4

¹⁰⁶ *Ibidem*, dos. 268 / 1898, f. 5

¹⁰⁷ Arhivele Naționale București, *Mănăstirea Hotărani*, 4/1864, f.6

Schitul Lainici a purtat de-a lungul a peste cinci decenii procese grele cu vecinii proprietăților sale din Porceni și Tetila. În ianuarie 1875, inginerul hotarnic Dimitrie Giormăneanu recunoștea că datorită devălmășiei „statul astăzi abia mai posedă în hotarul Corbii (Tetila) una curea de moșie de la 60 la 70 stânjeni, având ca sumă mai mare după acte și care s-au cotropit de moșneni¹⁰⁸”. Din același document aflăm că mănăstirea Lainici avea în posesie 2000 pogoane de pădure care sufereau încălcări din partea moșnenilor.

Referindu-se la încălcarea moșiei Porceni, arendașul Șerban Cartianu susținea că devălmășia contribuia la încălcările de proprietate. Într-o adresă din iulie 1872, către Ministerul Finanțelor, acesta arăta: „Când mi s-au dat în primire observând-o am văzut că fiind de-a valma cu alți proprietari aceștia au făcut mari tăieri pădurii a tot felul de lemne în interesul dumnealor, ba încă taie în continuare, sub motiv că sunt devălmași¹⁰⁹”.

Deși actele de proprietate și toate hotărnicile din 1838 arătau că schitul Lainici are în posesie plaiul și munții din hotarul Bumbestilor, în aprilie 1880 inspectorul Barbonici constata că „mănăstirea are dreptul în acești munți însă de mai mult timp moșnenii s-au opus cu desăvârșire a le da ceva, îngrădind dreptul mănăstirii, în modul acesta au cotropit și partea mai multor proprietăți¹¹⁰”.

Amintim și procesele pe care le poartă mănăstirea Tismana cu foștii clăcași din Tismana și Godinești. Pentru a aplană conflictul, în 1874, inginerul hotarnic Ioana Momniceanu a dat o carte de hotărnicie pentru vatra mănăstirii¹¹¹.

La începutul secolului al XX-lea multe schituri vâlcene, care înainte de 1863 aveau o bogată viață de obște și dispuneau de proprietăți însemnate, trec printr-o accentuată sărăcie care le va împinge spre ruină. Schitul Bradu numai dispunea decât de 2500 m², iar schitul Jgheaburi, metoh al mănăstirii Govora nu dispunea decât de cei 100 m² din jurul zidurilor bisericii¹¹².

La rândul său, schitul Cornetu nu dispune decât de 12900 m² în incinta așezământului fiind părăsit de călugări¹¹³.

Părăsit de călugări, din pricina inexistenței surselor de venit necesare, schitul va avea mult de suferit și din pricina lucrărilor de la calea ferată, când i-au fost distruse chiliile. În 1906 se afla în semiruină, Episcopia constatând că „orice întârziere în renovare ar fi mult păgubitoare¹¹⁴”.

O situație mai bună are schitul Iezerul căruia i-au rămas după secularizare 8 ha de pământ, ograda și fânețele din jurul acestuia¹¹⁵. În ceea ce privește schitul Pătrunsa vremurile au fost și mai neprielnice. În 1895 câțiva oameni din Bărbătești i-au distrus chiliile și biserica, punând stăpânire și pe pământul schitului. La rândul ei, comuna Petrari i-a luat pământul din punctul Jilava unde se va stabili locul unui târg¹¹⁶. Desființat va fi și schitul Sărăcinești (1873), căruia secularizarea i-a luat toate averile, vatra acestuia fiind apoi vândută prin licitație lui Constantin Disescu¹¹⁷.

¹⁰⁸ *Ibidem*, *Mănăstirea Lainici*, 1/1875, f.41

¹⁰⁹ *Ibidem*, 1/1875, f.7

¹¹⁰ *Ibidem*, f.100

¹¹¹ Arhivele Naționale Tg-Jiu, *Foi volante*, *Cartea de hotărnicie pentru vatra mănăstirii Tismana*, 1874, p.1-10

¹¹² *Ibidem*, p. 850

¹¹³ *Ibidem*, p. 853

¹¹⁴ Melentie Răuț, op.cit. p. 42

¹¹⁵ *Viața bisericească în Oltenia*, op. cit. p. 851

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 827

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 859

Situație grea au și fostele mănăstiri Sadova, Jitia și Roaba, ale căror proprietăți de abia mai susțineau pe slujitorul cultului¹¹⁸.

Aceeași atare degradantă au și mănăstirile, care n-au reușit să-și recapete nimic din strălucirea veacurilor trecute. Mănăstirea Arnota ajunsese pustie, cele 31 chilii erau gata să se prăbușească. Constatarea „dacă ar fi însă reparate ar putea sluji la un sanatoriu sau altă instituțiune folositoare” era mai mult o invitație adresată factorului politic de a nu lăsa să se prăbușească un vechi așezământ spiritual¹¹⁹.

Într-o societate ea însăși săracă, care nu-și putea asigura resursele acumulării, viața religioasă a trebuit să se supună vremurilor.

Războiul de întregire a neamului a găsit bisericile și mănăstirile într-un proces lent de revigorare. Izbucnirea războiului și ocupația Puterilor Centrale au adus noi greutăți în viața bisericilor și mănăstirilor. Proprietățile acestora au fost încălcate, prădate și profanate. În timpul războiului schitul Lainici „a fost pradă armatei de ocupație inamică”. Un raport al îngrijitorului schitului arăta: „la luarea mea în primire a acestui schit în anul 1919 nu am găsit nimic fără numai zidurile și pământul care are schitul în prezent care este ca la 3 ha situat împrejurul clădirilor lui¹²⁰”.

Suferințe din pricina ocupației au avut și alte așezăminte religioase: Crasna, Polovragi, Govora, Frăsinei, Căluu, Dintrunlemn, Tismana, Sărăcinești¹²¹.

Anul 1918, anul marii izbânzii naționale, găsea viața bisericească și monastică într-o situație precară. Proprietatea ecleziastică existentă și bugetele locale alocate de primării n-au fost suficiente pentru revigorarea vieții spirituale.

Factorul politic trebuia să se sesizeze și să aducă viața religioasă la nivelul pe care socialul și mentalul cultural colectiv o cereau.

Constituirea fondurilor bisericești necesare întreținerii personalului și edificiilor bisericești va fi urmată după 1918 de înzestrarea parohiilor cu noi suprafețe de pământ și de alocarea unor fonduri speciale din bugetul statului care va considera biserica unul din pilonii energiilor naționale.

Summary

Church and monastic property in Oltenia after 1864 year

The paper is based on National Archives existing documents research and the capitalization of historical information on existing documents or from special and general works about this theme.

We coming a spiritual, cultural but political, too, need Oltenia's monastic area will raise through a few centuries, with the beginning in the XIV century and extension apogee at the middle of XIX century.

The extension of monastic domain didn't lead to a participation, according to its potential, to goods exchange, during all its existence period being characterized by a natural economy.

Interested social-political factors found out that there was a discrepancy between the monastic property dimensions and its resources administration which seemed to be difficult, incompatible with its spread and economic-financial potential. Community outlook noticed as tendency the incompetence of monasteries administrators to

¹¹⁸ Arhivele Naționale București, *Ministerul Cultelor*, 99/1879, f.1-6, 155/1879, f.11

¹¹⁹ Melentie Răuț, *op. cit.* p. 28

¹²⁰ *Anuarul pe anii 1921–1925, Episcopia Râmnicului Noului Severin*, București, 1924, p. 590

¹²¹ *Ibidem*, p.621-652

manage the huge wealth. The economic administration was not related to efficiency principles and economic profitability.

In 1863 Cuza-Voda ruler and the Roumanian Government enforced the monastic properties secularization law which was indeed a national dignity act and updating act, too. The major monastic properties become state own on which Cuza-Voda ruler will apply land reform in 1864 for thousands of peasants.

Secularization has changed property ratios, after 1864 monastic property wasn't important anymore for the country economy.

Between 1864-1918 state is concerned to provide landed properties to religious locations to assure their continue existence.

Sustainable resources for workshop are low which lead to a damaged religious life.

Cultural collective outlook claimed for a new vision regarding spiritual life revival, desideratum fulfilled through the measures adopted by Romanian state after 1918. This will consider the church one of the pillars of national energies.